

Akademie věd České republiky

Teze doktorské disertační práce

Akademie věd České republiky

Teze doktorské disertační práce
k získání vědeckého titulu “doktor věd”
ve skupině věd “Právní vědy”

Evropské a české družstevní právo

Komise pro obhajoby doktorských disertací v oboru “Právní vědy”

Jméno uchazeče: JUDr. František Helešic, CSc.

Pracoviště uchazeče: Univerzita J. A. Komenského s.r.o.
Roháčova 1148/63, Praha 3

AVM CORP., a.s. Ústí nad Labem
Pařížská 538/19

Místo a datum: Ústí nad Labem, dne 16. prosince 2006

Evropské a české družstevní právo

O b e c n á č á s t

Kapitola I

Postavení, úloha a význam družstevnictví v současném světě a u nás

1. Družstevnictví je v současném světě velmi rozšířeno. V zemích s rozvinutým trhem je s družstevnictvím blízce spojeno cca 62 % populace bez rozdílu věku. Činnost družstev v těchto zemích je velmi pestrá, nejpočetnější jsou družstva úvěrní a zásobovací a obchodní družstva zemědělců. V rozvojových zemích se družstva soustřeďují též na úvěrní činnost, ale také na provoz různých odvětví zemědělské výroby; začínají se zde rozvíjet družstva služeb. V poslední době zde proběhl proces přeměny parastátních družstev na družstva pracující v souladu s mezinárodními družstevními zásadami. V transformujících se zemích došlo v posledních letech k výraznému úbytku družstev v důsledku rozpadu těch, která vznikala za porušení zásady dobrovolnosti vstupu do družstva.

2. Významná úloha v ekonomickém občanském životě současné lidské společnosti byla v posledním zhruba dvacetiletí důvodem k jednání o něm zejména na půdě OSN, Mezinárodní organizace práce (MOP), Mezinárodního družstevního svazu (MDS) a Evropského společenství (unie). Výsledky jejich jednání lze shrnout v závěr, že družstevnictví má v etapě globalizace obdobné úkoly jako po svém vzniku v polovině XIX. století, tj. je schopno zmírnit negativní dopad globalizace na životní úroveň lidské populace. Bylo naznačeno, na kterých úsecích může

družstevnictví alespoň zčásti nahradit zmenšující se úlohu sociálního státu v této oblasti. Mezinárodní organizace práce si všímá též formy právní úpravy družstevních vztahů a doporučuje členským státům, aby byla předmětem samostatného zákona o družstevnictví.

3. Evropské společenství se zhruba od roku 1985 intenzivně zabývá hledáním role družstev v současnosti. Evropský parlament přijal od té doby pět rezolucí k družstevnictví. Toto jednání bylo završeno přijetím Sdělení komise EU o podpoře družstev v roce 2003 a nařízení o stanovách evropského družstva v témže roce. Jde o dokumenty, kterými se vrcholné orgány EU zavazují všemožně pomáhat rozvoji družstevnictví v členských státech EU; významná pozornost je v nich věnována i právní úpravě vztahů družstev.

4. Pozornost světových organizací a Evropské unie družstevnictví se bohužel nepromítla do politiky našeho státu. Transformace družstev spočívala prakticky pouze v nápravě majetkových křivd z minulosti a nepřispěla k návratu našeho družstevnictví k jeho původnímu svépomocnému poslání, které bylo likvidováno v padesátých letech minulého století. Zařazení úpravy družstev do obchodního zákoníku fakticky "posvětilo" deformace našeho družstevnictví v době totality, protože zařadilo družstva mezi podnikatelské subjekty.

Kapitola II

Mezinárodní družstevní zásady a zásady družstevního práva

1. Necelých deset let po vzniku prvního družstva na světě v polovině XIX. století byly jeho stanovy podrobeny výzkumu; výsledkem bylo zjištění, že stanovy rochdalského družstva

průkopníků jsou ovládány jistými zásadami. Tím byl vytvořen základ pro pozdější formulaci družstevních zásad, kterým má odpovídat úprava vztahů družstev. Po vzniku Mezinárodního družstevního svazu v roce 1895 zformuloval tento svaz mezinárodní družstevní zásady. Jejich obsah je celé století vcelku stabilní; proběhly pouze jejich redakční úpravy. Srovnáním v současné době platných mezinárodních družstevních zásad, přijatých v roce 1995, s dříve platnými jejich formulacemi lze zjistit jedinou významnou změnu: po zhruba století apolitičnosti nyní platné zásady od ní upouštějí: jako sedmá je nově zařazena zásada "zájem o společenství"; podle ní mají družstva pracovat pro udržitelný rozvoj svých společenství prostřednictvím politik schválených jejich členy. (V nejstručnější podobě lze současné mezinárodní družstevní zásady vyjádřit takto: 1. dobrovolné a otevřené členství 2. demokratická kontrola členy 3. ekonomická účast členů 4. autonomie a nezávislost 5. vzdělávání a odborná příprava a informace 6. spolupráce mezi družstvy a 7. zájem o společenství.)

2. Význam mezinárodních družstevních zásad spočívá v tom, že za "pravé" družstvo je ve světě považováno pouze takové, jehož vztahy jsou upravovány v souladu s těmito zásadami; jejich dodržování při právní úpravě vztahů družstev jednotlivými státy sleduje mezinárodní družstevní svaz. Jako nevládní mezinárodní organizace může tento svaz působit pouze morálními prostředky, tj. napomenutím nebo protestem proti úpravě, která není v souladu s těmito zásadami.

3. Mezinárodní družstevní zásady se v právních řádech demokratických zemí transformují do zásad družstevního práva.

Po rozboru a kritice pokusu o formulaci zásad družstevního práva v době totality, kdy bylo - až na jedinou výjimku prof. Pospíšila - "abstrahováno" od mezinárodních družstevních zásad, jsou v monografii formulovány zásady českého družstevního práva; je za ně v nejstručnějším vyjádření považována: dobrovolnost, autonomie družstev, družstevní demokracie, osobní a kapitálová účast člena družstva na jeho činnosti, vzdělávání a odborná příprava členů a informace o družstvech, spolupráce mezi družstvy a naddružstevní organizovanost, státní dohled, nepřímé sbližování právní úpravy družstev v rámci evropské unie a s ní související forma a obsah úpravy vztahů družstev.

Kapitola III

Účastníci tvorby návrhu stanov evropského družstva a vývoj názorů na jejich obsah

1. Původní návrh stanov evropského družstva sestavil a předložil Koordinační výbor asociací družstev evropských společenství, tj. nikoli orgán evropské unie, ale družstev. Pro následný, více než desetiletý diskusní maratón o tomto návrhu nařízení rady EU o stanovách evropského družstva, je rovněž charakteristické, že se na něm podíleli nejen zástupci EU a členských států, ale i zástupci reprezentací jejich družstev. V monografii je zastáván názor, že obdobě u nás by mělo být reprezentací družstev, tj. Družstevní asociaci ČR, svěřeno významné místo při tvorbě návrhů právních předpisů pro družstva. Stav, kdy reprezentace našeho družstevnictví nemá prakticky možnost se ani podílet na tvorbě návrhů právní úpravy družstev je těžko zdůvodnitelný.

Za cenný inspirační zdroj pro přípravu naší nové zákonné

úpravy družstev se považuje, že při zveřejnění tří verzí návrhu stanov jsou uvedeny i názory, které byly vysloveny účastníky diskuze, ale nebyly přijaty, tj. navrhovaná řešení nejsou považována za adekvátní pro úpravu evropských družstev.

Předmět úpravy stanovami evropských družstev se v průběhu diskuzí výrazně posunul - zatímco původní návrh neobsahoval preambuli, počítal pouze s úpravou vnitrodružstevních vztahů a prakticky nepředpokládal ingerenci členských států do vztahů evropských družstev, výsledný návrh má obsáhlou preambuli, zahrnuje i úpravu některých vnějších vztahů družstev a výrazně počítá s možností nebo povinností členských států upravit určité vztahy evropských družstev svými právními předpisy.

Z preambule se za nejvýznamnější považuje zdůvodnění samostatné úpravy vztahů evropských družstev. V souvislosti s tím se v ní uvádí, že samostatná úprava je nutná pro výrazné rozdíly mezi nimi a obchodními společnostmi. Z tohoto důvodu nelze na družstva např. aplikovat nařízení o stanovách evropské společnosti, které je koncipováno v souladu s obecnými zásadami platnými pro akciové společnosti a proto neodpovídá zvláštnostem družstev. Obdobně to podle preambule platí pro nařízení o evropském hospodářském sdružení, které nespĺňuje zvláštní požadavky družstevní činnosti.

2. V dalším se kapitola zabývá zachycením a zhodnocením vývoje názorů na jednotlivé instituty právní úpravy evropských družstev. Prvá verze návrhu stanov obsahuje definici evropského družstva včetně jeho dvojediné povahy - družstvo jako společnost a družstvo jako podnik. Výsledné znění od definice upustilo. Má se zato, že jde o nedostatek. Zákonná definice

družstva má totiž nepominutelný význam nejen při interpretaci jednotlivých ustanovení právního předpisu, ale i při rozhodování zda ten či onen subjekt má nebo nemá povahu družstva. V každém případě by měla být součástí definice evropského družstva teze o družstvu jako osobním sdružení.

Úprava členství v evropském družstvu je pozoruhodná zejména tím, že se připouští různé kategorie členů; vedle řádných, tj. aktivně se podílejících na činnosti družstva, se připouští především tzv. investiční členové; ti se podílejí na činnosti družstva pouze svou kapitálovou účastí. Důvodem umožnění této kategorie členů je snaha překonat nedostatek provozního kapitálu družstva za výhodnějších podmínek než je bankovní úvěr. Jelikož naše družstva rovněž trpí nedostatkem provozního kapitálu je uváženíhodné umožnit i našim družstvům, aby zřídili tuto kategorii členů.

Úprava seznamu členů, který mají vést evropská i naše družstva, je u evropských družstev rozdílná v tom, že některé zápisy do seznamu mají konstitutivní význam, nikoli jen evidenční jako podle naší úpravy. Pro evropská družstva totiž platí, že operace, které vedou ke změně rozložení základního kapitálu nebo k jeho snížení nebo zvýšení jsou pro evropská družstva a třetí osoby účinné až po zápise do seznamu členů. Převzetí této úpravy pro naše družstva by zřejmě v současné době přineslo více škod než užitku - zejména vzhledem ke stavu zápisů změn v seznamech členů.

Obdobně jako naše zákonná úprava neobsahuje nařízení o stanovách - ani jeho jednotlivé návrhy - souhrnné ustanovení o právech a povinnostech členů; odkazují tuto úpravu do vlastních

stanov družstva - s tím, že v obou případech musí tato souhrnná úprava respektovat jednotlivá ustanovení zákona a nařízení o stanovách z této oblasti. Pouze u kategorie investičních členů má evropské družstvo široký prostor pro stanovení jejich práv a povinností; ten je omezen pouze v tom, že investiční členové nemohou majorizovat valnou hromadu.

Nepřehlédnutelný vývoj prodělaly návrhy ustanovení o zapsaném kapitálu evropského družstva. Původní návrh stanov totiž počítal, že by měl činit nejméně 15.000 ECU, návrh z roku 2001 pak 60.000 EUR a přijaté nařízení o stanovách počítá nejméně s 30.000 EUR. Jde o výrazně vyšší základní kapitál než u našich družstev, kde má činit nejméně 50.000 Kč. Je pravděpodobné, že tato minimální výše základního kapitálu evropských družstev bude limitujícím faktorem při jejich zakládání, zejména svépomocných občanských evropských družstev u nás a v ostatních nových členských státech EU.

Úprava orgánů evropského družstva je v návrzích nařízení a v jeho konečném znění nejrozsáhlejší a bohužel také nejproblematictější. Například nařízení stanoví, že organizace, průběh a hlasování na valné hromadě evropského družstva se řídí právními předpisy členského státu jeho sídla. Avšak ustanovení nařízení o stanovách z této oblasti jsou podrobnější než naše zákonné předpisy o těchto stránkách činnosti členské schůze. Poněvadž unijní právní předpisy mají přednost před právními předpisy členského státu, budou tyto aspekty činnosti valné hromady regulovány nařízením o stanovách - nikoli našimi právními předpisy, na něž nařízení odkazuje. Bohužel podobných nedostatků je v nařízení o stanovách více; např. oceňování

věcných vkladů do evropského družstva u nás sídlícího se má podle nařízení o stanovách řídit našimi právními předpisy platnými pro akciové společnosti. Při tom u nás obchodní zákoník obsahuje zvláštní ustanovení pro oceňování věcných vkladů do družstev. Svědčí to o tom, že tvůrci návrhu stanov nedostatečně citlivě přihlíželi k právní úpravě družstevních vztahů nejméně v nových členských státech (nebo ve státech “kandidujících” na členství v evropské unii).

Inspirující pro naši novou zákonnou úpravu družstev se shledává úprava přidělení více hlasů jednomu členovi družstva a soustava jeho orgánů. Nařízení o stanovách totiž určuje, že kritériem pro přidělení více hlasů členovi může být pouze míra jeho účasti na obchodech družstva, tj. míra jeho osobní aktivní účasti na činnosti družstva - nikoli výše jeho členských vkladů. Dále se stanoví, že členové, kteří jsou nositeli více hlasů než jednoho, nemohou majorizovat valnou hromadu.

Existence monistické a dualistické soustavy orgánů evropského družstva lépe odpovídá povaze družstev než naše řešení obecné a pro malá družstva, neboť evropské řešení v obou případech zachovává kolektivnost orgánů družstva. Bohužel dvojí soustava kolektivních orgánů má být převzata novým obchodním zákonem pro akciové společnosti, ale nikoli pro naše družstva.

Úprava povinného obsahu stanov evropského a našeho družstva je v podstatě shodná. Pozoruhodný vývoj však prodělala při tvorbě návrhu stanov míra ingerence právních předpisů členského státu sídla evropského družstva do jeho stanov. Zatímco původní návrh prakticky neobsahuje odkazy na předpisy

členského státu při tvorbě stanov evropského družstva, jsou v přijatém znění tyto odkazy pravidlem.

Kapitola IV

K evropskému a českému družstevnímu právu

1. Má se zato, že návrh definice družstva, obsažený v návrhu § 65 odst. 1 obchodního zákona (“Družstvo je společenstvím neuzavřeného počtu osob, které je jako korporace zřízena za účelem vzájemné podpory členů”) není nejšťastnější; je spíše účelová, k podpoře vědeckého názoru autorů obchodního zákona. Za optimální je považována definice družstva přijatá Mezinárodním družstevním svazem v roce 2001 a převzatá Mezinárodní organizací práce v roce 2002. Podle ní “Družstvo je autonomní sdružení osob dobrovolně spojených za účelem uspokojování jejich společných hospodářských, sociálních a kulturních potřeb a cílů prostřednictvím demokraticky řízeného podniku ve společném vlastnictví.” Tato mezinárodně uznávaná definice by měla být zařazena do naší nové zákonné úpravy družstev - ovšem po “transformaci” do podoby právní zásady, jak to konečně už bylo učiněno v návrhu zákona o družstvu z roku 2001.

Nařízení o stanovách neobsahuje definici družstva. Jeho preambule ve svém bodu 7 pouze zjišťuje, že “Družstva jsou především seskupením fyzických nebo právnických osob se specifickými provozními principy odlišnými od takových principů ostatních ekonomických subjektů“, tj. snaží se zdůraznit rozdíl mezi družstvy a obchodními společnostmi.

2. Stručné pojednání o družstevním vztahu v monografii vyúsťuje ve zjištění, že družstevní vztah jako komplexní vztah

vzniká mezi družstvy jako autonomními a demokraticky řízenými společenstvími navzájem, zpravidla však mezi nimi a jejich členy; jejich předmětem je osobní účast člena na činnosti družstva, na jeho majetkovém zajištění jako útvaru v družstevním vlastnictví a účast na jeho řízení.

Specifičnost a typičnost družstevního vztahu je základem pro existenci družstevního práva jako součástí subsystému soukromého práva.

3. Družstevní vztahy byly na našem území po více než století upravovány samostatnými zákony o družstvech - obdobně jako např. v Německu a Rakousku dodnes. Zařazení úpravy družstev do obchodního zákoníku je vybočením z této tradice a v podstatě podlehnutím deformovanému stavu družstev z doby totality. Proto se má zato, že zákonná úprava družstev by měla být i nadále předmětem úpravy samostatným družstevním zákonem - nejen proto, že jde o specifické vztahy ve srovnání se vztahy obchodních společností, ale i proto, že evropská unie výrazně preferuje takovou systemizaci úpravy družstevních vztahů - viz bod 3. 2. 3. sdělení komise EU o podpoře družstev v Evropě z roku 2003.

4. České družstevní právo je v ingerenci našeho státu. Ovšem členstvím v EU se jeho součástí stává i nařízení o stanovách evropského družstva, jehož ustanovení jsou bez dalšího závazná pro evropská družstva sídlící na našem území. Navíc pak komise EU ve svém sdělení o podpoře družstev prosazuje sblížení právní úpravy družstev členskými státy EU. Výsledky tohoto procesu mají mít sice povahu doporučení pro členské státy, ale jejich nepřijetím by si členský stát znesnadňoval pozici ve svém

vztahu k evropské unii. I když tedy družstevní právo je plně v ingerenci členského státu, počítá se s jeho výrazným ovlivňováním evropskou unií. Na druhé straně družstevní právo členského státu citelně zasahuje do úpravy vztahů evropských družstev sídlících na jeho území. Monografie podrobně zachycuje případy, kdy členský stát musí a kdy má možnost upravit určité vztahy evropských družstev. To znamená, že ovlivňování družstevního práva členského státu a unijního družstevního práva je vzájemné.

5. Závěr IV. kapitoly je věnován kolizím evropského a českého družstevního práva. Zjišťuje se v něm, že k nim dochází např. v případech výše kapitálu evropských družstev, které mají obdobný předmět činnosti jako naše družstevní záložny, v již výše zmíněném oceňování věcných vkladů do družstva, v zajištění preventivního dohledu nad zřizováním družstev, vydávání osvědčení o tom, že při přemístění evropského družstva byly ochráněny zejména zájmy věřitelů a při úpravě vzniku evropského družstva fúzí. Zásadně zde jde o to, že nařízení o stanovách určuje, že tyto vztahy evropských družstev se mají řídit předpisy členského státu pro akciové společnosti, ale naše právní úprava je upravuje zpravidla samostatně pro družstva a pro obchodní společnosti. Tyto a další kolize by měly být odstraněny při předpokládaném hodnocení nařízení o stanovách po pěti letech jejich účinnosti.

Zvláštní část

Kapitola V

Založení a vznik družstva

1. Podstatným rozdílem v založení národního a evropského družstva je, že uchazeči o založení evropského družstva, kterých má být nejméně pět, musí být nejméně ze dvou členských států EU. Nejde o státní občanství nejméně ve dvou členských státech, ale bydliště v nich. I když to není výslovně stanoveno máme zato, že má jít o trvalé - nikoli přechodné - bydliště ve dvou členských státech. Je vysloven názor, že vstoupí-li do národního družstva uchazeč z jiného členského státu, nestává se tím družstvem evropským, pokud neprojde procesem přeměny národního družstva na evropské.

2. Na proces zakládání evropského družstva se vztahují právní předpisy o založení národního družstva členského státu zakládaného evropského družstva.

Stejně jako národní družstva vznikají i evropská družstva zápisem do národního obchodního rejstříku. Podle nařízení o stanovách se má tento zápis řídit ustanoveními práva členského státu o zápisu akciových společností; nařízení tedy opominulo, že tento zápis je u nás upraven samostatně pro družstva.

Firma evropského družstva musí obsahovat zkratku "SCE" (societa cooperativa europea).

Ve srovnání s našimi právními předpisy o fúzi a přeměně družstev zajišťuje nařízení o stanovách důkladněji kontrolu dodržování příslušných právních předpisů, ochranu věřitelů fúzujících družstev a informování jejich členů a zaměstnanců o projektech a důsledcích fúze na jejich vztahy.

Zařazení úpravy fúzí a přeměn evropského družstva do části nařízení o stanovách, upravující jeho vznik, máme za logičtější než zařazení úpravy těchto vztahů v obchodním zákoníku do jeho

součásti nazvané "Zrušení, likvidace a změna právní formy družstva."

Kapitola VI

Členství v družstvu

1. Členství v družstvu je považováno za jeden ze základních (pojmových) znaků družstva, který je odlišuje od obchodních společností, zejména akciových. Na to navazuje další diferenciativní znak: aktivní účast člena na záležitostech družstva. Naše zákonná úprava z tohoto pojetí členství vychází. Nařízení o stanovách ve své preambuli - viz její článek 10 - tuto vlastnost členství výslovně uvádí; podle něho mají být členové družstva také jeho zákazníci, dodavateli nebo zaměstnanci anebo se mají jinak podílet na jeho aktivitách.

Členství jako základní atribut družstva je promítnut i do jeho definice; podle § 221 odst. 1 obch. zák. "Družstvo je společenstvím neuzavřeného počtu osob ..." a podle odstavce 7 preambule nařízení o stanovách "Družstva jsou především seskupením fyzických nebo právnických osob se zvláštními zásadami činnosti, které je odlišují od zásad činnosti jiných subjektů."

2. Významným diferenciativním kritériem mezi družstvy a kapitálovými společnostmi je i existence a obsah členského vztahu k družstvu. Je jím známá triáda jeho majetkové složky, práva spolurozhodovat o nejdůležitějších otázkách družstva a zejména výše zmíněná aktivní osobní účast člena na činnosti družstva.

Pro vznik členství platí zásada dobrovolnosti a otevřenosti členství v družstvu. Klade se otázka, zda příslib jistých výhod

pro členy družstva, nabízených státem, není v rozporu se zásadou dobrovolnosti členství, protože výhody, např. při bytové výstavbě, získá občan pouze tehdy, když se stane členem družstva. Má se za to, že tyto výhody by měly být poskytovány občanům bez ohledu na formu výstavby bytů. (Extrémní výhody členství v zemědělském družstvu - a tvrdý režim individuálního hospodaření, pokud rolník do družstva nevstoupil - jako nástroj přinucení rolníků ke vstupu do družstva, jsou dobře známy z doby totality.)

Otevřenost členství v družstvu především zakazuje jakoukoli diskriminaci občana z důvodů sociálních, rasových, politických nebo náboženských anebo pohlaví při jeho zájmu o vstup do družstva. Případné odmítnutí uchazeče z výše uvedených důvodů je nejen porušením jedné z mezinárodních družstevních zásad, ale i Listiny základních práv a povinností jako součásti ústavy republiky. Naše právní úprava družstev však nedává odmítnutému uchazeči o členství v družstvu možnost domáhat se nápravy. Nařízení o stanovách však umožňuje odmítnutému uchazeči odvolat se proti zamítavému rozhodnutí orgánu evropského družstva k jeho členské schůzi. Tato úprava by měla být převzata i pro naše družstva, protože autonomii družstev nelze chápat i jako možnost porušování platných právních předpisů.

Otevřenost členství v družstvu nelze ovšem chápat absolutně. Družstvo může ve svých stanovách určit, že uchazeč o členství musí splňovat určité podmínky v souvislosti s předmětem činnosti družstva, např. mít určitou kvalifikaci.

3. Je nesporné, že občan může být členem více družstev současně, poněvadž ani naše, ani evropské předpisy členství ve

více družstvech nezakazují. Jiná je však otázka členství občana v družstvech stejného druhu, např. v družstvech, kde se vyžaduje pracovní vztah člena k družstvům anebo jeho bydliště v určitém sídle nebo regionu. Pokud občan nemá možnost plnit členské povinnosti současně ve dvou družstvech stejného druhu, neměl by mít možnost být současně členem takových družstev - pokud ovšem nejde o aktivní členství v jednom družstvu a investiční členství v jiném družstvu téhož druhu. (Problematiku členství v družstvech stejného druhu řeší např. předpisy pro francouzská družstva.)

Významný rozdíl v úpravě členství v našich národních a evropských družstvech je v tom, že nařízení o stanovách dovoluje vedle aktivního členství také členství investiční - viz výše. Poněvadž i naše družstva trpí často nedostatkem provozního kapitálu není důvodu, aby investiční členství nebylo povoleno i v našich družstvech.

4. Monografie se dále věnuje jednotlivým způsobům vzniku členství. Dochází k závěru, že naše a evropská úprava je v podstatě shodná - s tím, že naše úprava je podrobnější.

5. Práva a povinnosti členů družstva se člení jednak na ta, která má člen každého družstva a na ta, která jsou vázána na předmět činnosti družstva. Prvá skupina práv a povinností je určena právním předpisem v návaznosti na úpravu jednotlivých institutů družstevního práva. Druhá skupina je formulována stanovami družstva a přirozeně musí být v souladu s prvou skupinou práv a povinností.

Obchodní zákoník a nařízení o stanovách shodně určují, že souhrn ustanovení o právech a povinnostech členů musí být

zahrnut do stanov družstva - přirozeně, že ve stanovách nemůže jít o jejich vyčerpávající úpravu, ale pouze o jejich základní přehled. Pokud evropské družstvo zavede více kategorií členství, tj. prakticky kromě řádných členů též investující členy, pak má povinnost upravit ve stanovách práva a povinnosti všech kategorií členství. Rozdíl je v tom, že při formulaci práv a povinností investujících členů není evropské družstvo prakticky vázáno právním předpisem. Monografie se snaží podat přehled základních práv a povinností členů.

6. Úprava zániku členství v našich a evropských družstvech vykazuje hlavní odlišnost v tom, že na rozdíl od naší zákonné úpravy mohou evropská družstva ve svých stanovách koncipovat i jiné způsoby zániku členství než uvádí unijní a naše právní předpisy. Má se zato, že zánik členství občana v družstvu je tak závažným zásahem do jeho ekonomické aktivity nebo do občanského života, že by jeho způsoby a důvody měly být bezvýjimečně formulovány právními předpisy.

V úpravě jednotlivých způsobů zániku členství je nepominutelný rozdíl v úpravě vyloučení člena. Zatímco naše úprava jej dovoluje mimo jiné při opětovném porušení členských povinností, k němuž došlo přes výstrahu, nařízení o stanovách jej umožňuje už při prvním závažném porušení povinností člena. Máme zato, že naše úprava je vhodnější, protože prvé porušení povinností člena může být naprosto výjimečným činem člena, který jinak řádně plní své členské povinnosti. Na unijní úpravě možnosti vyloučení je však sympatické, že k němu může dojít teprve poté, když orgán evropského družstva projednal s provinivším se členem jeho vybočení z řádného plnění jeho

povinností. Máme zato, že tato podmínka platí ovšem jen tehdy, když dotčený člen svým jednáním opakovaně nezmaří projednání svého prohřešku, např. tak, že se neomluveně nedostaví na jednání orgánu evropského družstva, na něž byl řádně pozván.

Vyloučený člen evropského i našeho družstva se může odvolat k členské schůzi (valné hromadě). Člen našeho družstva může podat návrh soudu, aby prohlásil rozhodnutí orgánu družstva o vyloučení za neplatné pro rozpor s právními předpisy nebo se stanovami družstva. Vyloučený člen evropského družstva tuto možnost obrátit se na soud nemá. Článek 15 odst. 3 nařízení o stanovách výslovně určuje, že člen evropského družstva se může odvolat k valné hromadě. A o možnosti obrátit se na soud nařízení o stanovách nemá ustanovení.

Kapitola VII

Majetek družstva a jeho zdroje

Po objasnění některých pojmů z této oblasti úpravy (obchodní majetek, čistý obchodní majetek, obchodní jmění a vlastní kapitál) je v této kapitole věnována hlavní pozornost zdrojům kapitálu družstva.

1. V tom nalézá především společné znaky členských vkladů. Jejich dominujícím společným znakem je, že je mohou do družstva vkládat pouze jejich členové, nikdo jiný. Jde o znak odlišující družstva především od typické kapitálové obchodní společnosti - akciové.

Dalším jeho znakem je, že splacení členského vkladu - nebo jeho určené části - je podmínkou vzniku členství uchazeče v družstvu. To znamená, že členství uchazeče nevznikne ani když jej představenstvo přijme za člena, ale členský vklad není splacen.

Má se za to, že členství tu vzniká nikoli dnem, k němuž představenstvo rozhodlo o přijetí za člena, ale teprve dnem, kdy splatil určenou část členského vkladu nebo členský vklad v plné výši.

Dalším společným znakem tu je, že základní členský vklad musí být pro všechny členy družstva stejný, tj. každý člen má mít rovnou povinnost vložit do družstva jeden členský vklad. (Termín “splacení” členského vkladu, užitý obchodním zákoníkem, není nejvhodnější, protože tento vklad je možno předat družstvu i v nepeněžní podobě; vhodnější by bylo např. užit termín “složení” nebo “vložení” členského vkladu.)

2. Vázanost vkladu na členství v družstvu je narušena opatřeními v transformaci družstev. V ní se mohli nečlenové družstva - oprávněné osoby s družstvem dohodnout, že jejich majetek zůstane v družstvu, tj. mohli se rozhodnout, že se budou jako nečlenové podílet na majetkovém zajištění činnosti družstva. Jde však o jednorázové mimořádné řešení, které vyplynulo z nápravy majetkových křivd v době totality; proto nic nemění na hlavním společném znaku členských vkladů.

3. Majetková účast nečlena na zajištění činnosti evropského družstva byla uvažována i v procesu tvorby návrhu jejich stanov. Do konečného znění nařízení o stanovách však nebyla přijata.

4. Členský vklad může být složen buď v penězích nebo v jiných penězi ocenitelných hodnotách (nepeněžité vklady); nemůže však být složen v podobě závazku týkajícího se provedení prací nebo poskytnutí služeb. Nepeněžité vklady musí být oceněny způsobem dohodnutým při vzniku družstva všemi členy nebo určeným stanovami, tj. nikoli znalcem jako u akciové

společnosti; bohužel nařízení o stanovách určuje, že v evropských družstvech mají být nepeněžité vklady oceněny stejným způsobem jako u akciové společnosti, tj. nařízení o stanovách nerespektuje naši úpravu pro oceňování vkladů do družstva.

5. Družstvo může svými stanovami určit, že při vzniku členství nemusí uchazeč složit celý členský vklad, ale pouze jeho část, tzv. vstupní vklad. Nařízení o stanovách pojem vstupní vklad nezná, ale určuje, že svými stanovami může evropské družstvo určit, že uchazeč o členství může složit pouze 25 % členského vkladu.

6. Úprava členského vkladu v evropském družstvu vykazuje ještě dvě další odlišnosti. První spočívá ve výše zmíněné možnosti zavést různé kategorie členů a tím i různé kategorie jejich členských vkladů. Druhá, také odlišná od našeho řešení, spočívá v tom, že evropské družstvo může svými stanovami určit, že člen je povinen upsat více než jeden členský vklad. Kritérium pro určení jejich počtu je zcela v ingerenci evropského družstva - nařízení o stanovách je nijak neomezuje nebo neusměrňuje.

7. Pojem členský vklad je zobecňujícím pojmem; jde o souhrnný výraz pro základní členský vklad, o němž bylo dosud pojednáváno, vstupní vklad a další členský vklad.

Další členský vklad je na rozdíl od základního členského vkladu nepovinnou formou účasti člena na majetkovém zajištění činnosti družstva. Stanovení jeho právního režimu je vcelku ponecháno na družstvu. Z jeho označení jako členský vklad je však nutno vyvodit, že se na něj vztahují některá pravidla úpravy členského vkladu. Především to znamená, že je třeba jej upsat a poté složit ve lhůtě jako ostatní členské vklady - pokud není

dohodnuto jinak. Z vazby účelu, k jehož splnění se další členský vklad upisuje a skládá, bude zřejmě vycházet i délka lhůty složení - pokud není určena individuálně. Ze samé možnosti upsání a složení dalšího členského vkladu lze vyvodit, že nemusí být zachována zásada rovnosti, která platí pro základní členské vklady. Zda bude další členský vklad vložen v peněžní nebo nepeněžní formě, zpravidla vyplyne z účelu, k němuž má sloužit. Součástí právního režimu dalších členských vkladů by mělo být i určení ekvivalentu, který náleží jeho složiteli.

8. Druhem nepovinné účasti člena na majetkovém zajištění činnosti družstva je tzv. další majetková účast. I u ní platí, že je možná pouze v případě, že s ní počítají stanovy družstva. Na rozdíl od dalšího členského vkladu je stanovení jejího právního režimu prakticky zcela na vůli družstva, protože nejde o členský vklad. To znamená, že její vložení a lhůta splacení a ekvivalent náležející členovi apod. bude zásadně věcí dohody člena a družstva.

U dalšího členského vkladu a další majetkové účasti stanoví obchodní zákoník v § 223, že jde o účast na podnikání družstva. Vhodnější by bylo užít termín “účast na činnosti družstva”, protože tato forma účasti je možná nejen v podnikatelských, ale i svépomocných družstvech.

9. Ve vztahu ke kapitálu družstva používá obchodní zákoník dva pojmy: základní kapitál a zapisovaný základní kapitál. Rozdíl v obsahu těchto dvou pojmů je v podstatě trojí: první spočívá v tom, že základní kapitál je souhrnem členských vkladů, k jejichž složení se zavázali členové družstva, je pohyblivý - mění se v závislosti na počtu členů družstva. Zapisovaný základní kapitál je

v podstatě konstantní veličinou; rozdíl je dále v tom, že základní kapitál se nezapisuje do obchodního rejstříku. Zapisovaný základní kapitál je vždy částí základního kapitálu, nikoli naopak.

Nařízení o stanovách nerozlišuje mezi základním a zapisovaným základním kapitálem evropského družstva. Vzhledem k jisté “pestrosti” jeho terminologie se to výslovně uvádí v jeho preambuli. Podle ní při užívání pojmu kapitál nebo základní kapitál v tomto nařízení jde vždy o upsaný základní kapitál evropského družstva.

Základní kapitál je souhrnem základních členských vkladů a dalších členských vkladů. Nepatří do něho další majetková účast, protože nejde o členské vklady.

10. V hospodaření družstva je nutno rozlišovat rozhodování, které činí družstvo jako společnost a jako podnik. Družstvo jako společnost rozhoduje o pravidlech, jimiž se bude v rámci právních předpisů řídit ve svých vztazích, o zaměření činnosti družstva a jeho podniku, směrech jeho rozvoje a o zásadních otázkách zajištění jeho činnosti; rozhoduje také o tom, kdo bude podle usnesení orgánů družstva řídit jeho podnik, kontroluje jeho řízení a v případech potřeby do něho zasahuje. Družstvo jako podnik provozuje jeho vlastní činnost, tj. používá jemu svěřený majetek k průběžné realizaci předmětu činnosti družstva.

V právní úpravě těchto dvou okruhů je rozdíl hlavně v tom, že družstvo jako společnost se řídí pravidly družstevního práva a družstvo jako podnik se při běžné činnosti řídí stejnými pravidly jako ostatní podniky. To se projevuje v oblasti řízení zejména v tom, že družstvo jako společnost rozhoduje prostřednictvím svých kolektivních orgánů a běžné řízení podniku družstva je

realizováno jedinou odpovědnou osobou.

Ve srovnání s ostatními podniky nemá mít podnik družstva žádná privilegia nebo omezení, neboť by tím byla porušena rovnost přístupu jednotlivých podniků na trhu. Z tohoto hlediska se shledává problematikým, zda např. výhody poskytované družstevní bytové výstavbě by neměly být poskytovány bez ohledu na vlastnickou formu této výstavby.

11. Družstvo má hodnotit své hospodaření ve svých výročních zprávách. Jejich právní úprava je rozporná. Podle § 253 obch. zák. má výroční zprávu zpracovávat družstvo, které se k tomu zavázalo ve svých stanovách. Ustanovení zákona o účetnictví ve svém § 21 však ukládá zpracovat výroční zprávu družstvům, která musí svou účetní závěrku podrobit auditu.

12. V souvislosti s účetní závěrku má představenstvo družstva navrhnout rozdělení jeho zisku nebo úhradu ztráty. Při zpracovávání návrhu na rozdělení zisku je představenstvo vázáno stanovami družstva. Stanovy musí především počítat s tím, že ze zisku musí družstvo dotovat svůj nedělitelný fond, event. další fondy, které zřídilo. Neurčí-li stanovy něco jiného má se část zisku, určená k rozdělení mezi členy, jim přiznávat podle poměru výše jejich složených vkladů ke složeným vkladům všech členů. Podle dikce obchodního zákoníku "splacený vklad", tj. bez bližší specifikace, lze soudit, že v úvahu mají připadat všechny majetkové vklady členů - pokud např. smlouvou o vložení dalšího členského vkladu nebo další majetkové účasti člena není určeno jinak.

V evropských družstvech tomu má být jinak. Podle odstavce 10 preambule nařízení o stanovách má být jeho zisk rozdělován

podle množství obchodů členů s družstvem nebo má být ponechán ke krytí potřeb členů v družstvu. Vlastní ustanovení nařízení o stanovách jsou bohužel poněkud rozporná. I když preambule zařazuje mezi principy evropského družstva rozdělení zisku podle množství obchodů členů s družstvem, má se podle článku 67 nařízení o stanovách zisk (část zisku) rozdělit ve formě výnosu ze složeného kapitálu evropského družstva; podle článku 65 nařízení o stanovách se má zisk především věnovat na vytváření rezerv evropského družstva, ale podle článku 67 je na prvním místě převedení zisku do dalšího období a přiděly rezervám se uvádějí až na druhém místě.

Svou ztrátu má družstvo uhradit především ze svých zajišťovacích fondů. Teprve poté, když tyto prostředky nestačí, může členská schůze rozhodnout, že členové jsou povinni se podílet na úhradě ztráty družstva. Při tom může družstvo mezi členy diferencovat; máme zato, že tato diference může být aplikována podle míry zavinění členů na vzniku ztráty družstva. Uhrazovací povinnost členů však nesmí přesáhnout trojnásobek členského vkladu členů.

13. Družstvo má povinnost zřídit pouze jeden rezervní fond, a to nedělitelný. Na rozdíl od obdobných fondů obchodních společností může družstvo jeho prostředky používat podle svého uvážení, nesmí je toliko za trvání družstva rozdělit mezi členy. Naproti tomu mohou obchodní společnosti zásadně použít prostředky svých rezervních fondů pouze ke krytí ztrát společnosti. Další rozdíl mezi nimi je v tom, že družstva jsou povinna nedělitelné fondy zřídit hned při svém vzniku.

Evropské družstvo má podle článku 65 nařízení o stanovách

zříditi svůj rezervní fond. Zásadně platí, že právní režim rezervního fondu evropského družstva u nás sídlícího, je určen stejnými právními předpisy jako pro národní družstva - ovšem s jistými modifikacemi stanovenými nařízením o stanovách.

14. Družstvo je povinno se se svým bývalým členem majetkově vypořádat. Má tak činit ve formě vypořádacího podílu. Pokud neupraví vypořádací podíl ve svých stanovách jinak, je povinno se řídit úpravou obsaženou v obchodním zákoníku.

Pro majetkové vypořádání s bývalým členem evropského družstva zásadně platí, že má nárok na vyplacení členských vkladů - s tím, že vrácené vklady mají být sníženy úměrně ke ztrátě družstva vykázané v účetní závěrce za rok, v němž vznikl nárok na vrácení splacených členských vkladů. Postup a podmínky vrácení splacených členských vkladů bývalému členovi mají upravit stanovy evropského družstva - ovšem při respektování ustanovení nařízení o stanovách v této věci. Pozoruhodné je ustanovení článku 3 nařízení o stanovách; podle něho se pozastavují nároky bývalých členů na vyplacení finančních částek tehdy, jestliže by jejich vyplacení mělo za následek pokles upsaného základního kapitálu družstva pod stanovenou mez.

Kapitola VIII

Stanovy družstva

1. Stanovy družstva jsou po právních předpisech nejvýznamnějším dokumentem, který určuje pravidla závazná pro družstvo a jeho členy. Naše zákonná úprava družstev to vyjadřuje tím, že stanovy považuje za hlavní produkt družstevní normotvorby, který doplňuje a rozvádí právní úpravu

družstevních vztahů.

Významné místo stanov družstva v regulaci jeho vztahů plyne nejen z jeho družstevní povahy, ale též z pestrosti, různé velikosti, rozmanitosti předmětu činnosti družstva a různosti podmínek, v nichž družstva pracují. Proto není možno upravit jejich vztahy vyčerpávajícím způsobem právním předpisem.

Stanovy družstva plní i funkci zakladatelské listiny. Výrazně to vyplývá zejména z úpravy obsahu stanov evropského družstva; jejich povinnou součástí je i seznam zakládajících členů tohoto družstva a podpisy všech zakládajících členů.

2. Naše zákonné předpisy neupravují přípravu návrhu stanov. Nařízením o stanovách ukládá jejich přípravu zakládajícím členům, přesněji: uchazečům o založení evropského družstva. V praxi je obvyklé, že stanovy připravuje tzv. přípravný výbor družstva nebo skupina uchazečů o založení družstva - pokud není příprava návrhu stanov svěřena např. notáři.

Návrh stanov se předkládá ustavující schůzi družstva k přijetí. Stanovy jsou přijaty tehdy, když se pro ně vyslovila většina přítomných uchazečů o založení družstva - kvorum předepsáno není. To platí i pro přijetí stanov evropského družstva s tím, že přijaté stanovy musí být podepsány všemi zakládajícími členy, tj. nejen těmi, kteří byli přítomni na ustavující schůzi. Vzhledem k tomu, že toto ustanovení článku 5 odst. 2 nařízení o stanovách je kogentní, máme za to, že bez podpisu zakládajících členů evropského družstva není možné považovat přijetí stanov za perfektní.

Registrace stanov evropského družstva u nás sídlícího podléhá tímž předpisům jako registrace stanov našich národních družstev.

Rozdíl je v podstatě pouze v tom, že rejstříkovému soudu je výslovně uloženo před registrací stanov zkoumat, zda byla uzavřena dohoda o spoluúčasti zaměstnanců evropského družstva. Pokud rejstříkový soud zjistí, že taková dohoda nebyla uzavřena, nemůže stanovy evropského družstva zaregistrovat čili toto družstvo nemůže vzniknout.

3. Ke změně stanov může dojít jak z důvodů, které jsou v družstvu, tak i mimo družstvo. V prvním případě může jít např. o rozhodnutí družstva o změně jeho předmětu činnosti nebo o zvýšení počtu členů nad padesát, kdy musí takové družstvo zřídit své představenstvo a kontrolní komisi, pokud je jako malé družstvo nemělo. Z důvodů mimo družstvo může jít např. o změnu právních předpisů upravujících vztahy družstev. V tomto posledním případě provede změnu stanov představenstvo družstva - i když jinak je třeba k jejich změně usnesení členské schůze. Sporná je otázka zda o změně stanov, kterou provedlo představenstvo družstva z výše uvedených důvodů, je třeba pořizovat notářský zápis. Vzhledem k tomu, že podle ustanovení § 241 odst. 4 obch. zák. je notářský zápis potřeba k rozhodnutí členské schůze o změně stanov, lze mít za to, že k rozhodnutí představenstva tento zápis není nutný.

Změna stanov evropského družstva se řídí právními předpisy členského státu jeho sídla. Rozdíl spočívá v zásadě pouze v tom, jsou-li stanovy v rozporu se směrnicí o participaci zaměstnanců na rozhodování o záležitostech družstva; pak může změnu stanov provést správní (řídící) orgán evropského družstva, tj. není k ní třeba usnesení valné hromady.

Má-li člen družstva za to, že přijatá změna stanov je v rozporu

s právním předpisem, může podat návrh soudu, aby vyslovil neplatnost usnesení členské schůze - pokud ovšem hlasoval proti změně stanov a nechal si své námitky zaprotokolovat do zápisu členské schůze, která změnu stanov přijala anebo podal-li námitky později podle § 242 odst. 1 obch. zák.

4. Při založení družstva jsou stanovy, přijaté ustavující schůzí, účinné ode dne vzniku družstva. Jinak není možno, protože od jejich přijetí do svého vzniku družstvo neexistuje; pozdější den jejich účinnosti než je den vzniku družstva, není možný, protože družstvo bez stanov nemůže vzniknout.

5. Stanovy družstva jsou veřejně přístupným dokumentem. Je to zajištěno dvakrát: 1. prostřednictvím zápisu členské schůze 2. sbírkou listin jako součástí obchodního rejstříku kam se stanovy ukládají. Členové družstva mají právo vyžádat si zápis z členské schůze a jeho přílohy, tj. i stanovy a jejich změny, k nahlédnutí. Každý má právo nahlédnout do sbírky listin, pořizovat si kopie a výpisky anebo požádat o úředně ověřený opis zápisu nebo listiny uložené ve sbírce listin, tj. i stanov družstva.

Veřejnost stanov evropského družstva a jejich změn je zajištěna obdobně jako u našich stanov - s tím, že členové tohoto družstva mohou na požádání obdržet kopii zápisu valných hromad a k nim přiložených dokumentů, tj. i stanov evropského družstva a jejich změn.

6. Základní struktura stanov není předepsána. V praxi družstva postupují zpravidla buď podle struktury ustanovení obchodního zákoníku o povinném obsahu stanov - s tím, že některá jejich ustanovení zhnízdí do jedné kapitoly. V zájmu nalezení optimální struktury stanov je provedena prakticky úplná

“inventarizace” povinných a fakultativních ustanovení stanov našich a evropských družstev a zhodnoceno systémové zařazení úpravy skupin určitých vztahů těchto družstev v obchodním zákoníku a nařízení o stanovách.

Z hlediska “tématické” čistoty úpravy daných vztahů se jeví nejsympatičtější díl III. úpravy družstev obchodním zákoníkem, který se soustřeďuje výlučně na úpravu orgánů družstva. Do dílu II., nazvaného vznik a zánik členství, je neorganicky zařazena úprava nedělitelného fondu a rozdělení zisku.

Nařízení o stanovách je vnitřně “tématicky” lépe řešeno než naše zákonná úprava družstev. Hloubka úpravy jednotlivých institutů družstevního práva je však v něm velmi diferencovaná. Máme za to, že to není pouze mírou ingerence členských států do jednotlivých souborů vztahů evropského družstva, ale i stupněm rozpracovanosti jednotlivých institutů. Svůj vliv tu zřejmě měla i neshoda delegací členských států při zpracovávání návrhu nařízení o stanovách, jak bylo poznamenáno již výše.

Z uvedených zjištění vyplynul závěr, podle něhož je optimální základní struktura stanov družstva v podstatě v podobě struktury povinného obsahu stanov uvedeného v našem obchodním zákoníku. Vedlejším produktem provedené inventury povinných a fakultativních ustanovení stanov, je zjištění úpravy skupin vztahů evropských družstev, které naše právní úprava družstev neobsahuje, např. úprava vydávání cenných papírů evropským družstvem.

7. Z povahy družstev jako autonomních a demokraticky spravovaných organizací vyplývá, že stanovy mohou obsahovat i další ustanovení než ta, která musí nebo mohou upravovat podle

obchodního zákoníku nebo nařízení o stanovách. Přirozeně ovšem musí jít pouze o úpravu družstevních vztahů.

Nařízení o stanovách při úpravě vztahů evropských družstev často odkazuje na právní předpisy členského státu sídla evropského družstva, tj. i na naše právní předpisy upravující vztahy družstev. Při tom nařízení o stanovách určuje, že ty či ony vztahy se upravují předpisy členského státu platnými pro akciové společnosti, řidčeji pro společnost s ručením omezeným. Činí tak i v případech, kdy naše zákonná úprava upravuje tyto vztahy samostatně pro družstva nebo společně pro družstva a obchodní společnosti, jak už bylo uvedeno výše. Máme za to, že v takovém případě by se měla evropská družstva u nás sídlící řídit ustanoveními obchodního zákoníku pro družstva, nikoli pro např. akciové společnosti i když to nařízení o stanovách předepisuje. V kolizi se tu střetá obecná právní zásada, že v takovém případě mají přednost právní předpisy a pravidla nařízení o stanovách jako unijního právního předpisu a obecná zásada nařízení o stanovách, že se mají evropská družstva v takovém případě řídit právními předpisy členského státu jeho sídla pro národní družstva. Tomuto naposled uvedenému obecnému pravidlu dáváme v tomto případě přednost, protože odkaz nařízení o stanovách je zde výsledkem neznalosti nebo ignorování právní úpravy družstev členského státu. V každém případě však by se měly tyto kolize v nejbližší době odstranit - viz výše.

Kapitola IX

Předmět činnosti družstva

1. Družstva vstoupila do moderní historie jako svépomocná sdružení; jejich členové byli odhodláni svou aktivní společnou

činností zlepšit své postavení při výdělečné činnosti nebo v občanském životě. Svědčí o tom i první družstevní zákon na našem území z roku 1873. Podle něho je účelem družstva podpora výdělků nebo hospodářství členů družstva. O čtvrtstoletí později (1898) vydaný německý družstevní zákon definuje pojem zapsaného družstva jako společnost, která směřuje k podpoře živnosti nebo hospodářství svých členů. Po více než sto letech tento charakter družstva a z něho odvozený jejich předmět potvrzuje rezoluce valného shromáždění MDS z roku 2001. Podle ní je družstvo autonomním sdružením osob za účelem uspokojování jejich společných ekonomických, sociálních a kulturních potřeb. Do současného právního řádu promítá toto pojetí družstva nařízení o stanovách. Podle něho je hlavním cílem evropského družstva uspokojování potřeb svých členů anebo rozvoj jejich ekonomických a sociálních aktivit.

2. Družstevnictví ve světě se skutečně rozvíjelo především jako svépomocná sdružení. V menší míře jako podnikatelské subjekty. U nás byl tento vývoj obdobný až do padesátých let minulého století. Zásahem totalitní státní moci bylo svépomocné družstevnictví likvidováno a družstevní forma použita jako nástroj likvidace individuálního podnikání. Družstva se stala quazi podnikatelskými subjekty.

Nepochybně pod vlivem existence takto deformovaného československého družstevnictví byla úprava družstev zařazena do obchodního zákoníku a družstva v něm definována jako podnikatelské subjekty. Tím byla vytvořena právní bariéra postupnému návratu našeho družstevnictví k jeho nejvladnějšímu svépomocnému poslání. Družstevnictví není využíváno k podpoře

obnovení individuálního soukromého podnikání občanů, ani k zlepšování jejich občanského života.

Vynětí zákonné úpravy družstev z obchodního zákoníku jako předpisu upravujícího podnikatelské subjekty a jejich úprava samostatným družstevním zákonem by mohla odstranit zmíněné právní bariéry k obnově našeho svépomocného družstevnictví. Tím by se jeho úprava vrátila ke stoletím osvědčené samostatné zákonné úpravě a přiblížila se systemizaci jejich zákonné úpravy v Evropské unii.

3. Předmět své činnosti musí mít družstva určen od samého počátku své existence, protože jeho stanovení je povinným obsahem stanov družstva. Při jeho stanovení není družstvo prakticky omezeno; pouze u družstevních záložen a bytových družstev s podporou družstevní bytové výstavby je předmět jejich činnosti vcelku vyčerpávajícím způsobem určen příslušnými zákony.

Rozdíl v nepodnikatelské činnosti družstev a obchodních společností spočívá v tom, že obchodní společnosti ji mohou vyvíjet bez rozlišení, zda je v nějakém vztahu k jejich akcionářům nebo společníkům; družstva však pouze pro své členy. Monografie oponuje názoru, že pro nepodnikatelskou činnost jsou vhodnější nadace nebo obecně prospěšné společnosti. Má se za to, že je podstatný rozdíl mezi touto činností nadací a družstev, neboť členové družstva jsou při nepodnikatelské činnosti aktivní; nepodnikatelská činnost, svépomoc, je výsledkem jejich vlastní aktivity; nadace poskytuje prostředky, aniž by jejich příjemce musel vyvinout nějakou aktivitu - kromě žádosti přirozeně.

Úprava aktivity evropských družstev je v lecčems rozdílná od našeho řešení. Nařízení o stanovách určuje, že stanovy evropského družstva musí obsahovat úpravu předmětu jeho činnosti. Rada EU se tedy vyhnula klasifikaci aktivity evropských družstev buď jako podnikání nebo jiné činnosti. Druhý rozdíl od naší úpravy předmětu činnosti družstva je obsažen hned v prvním článku tohoto nařízení. Podle něho pro evropská družstva zásadně platí, že nesmějí rozšířit prospěch ze svých aktivit na nečleny - pokud ovšem svými stanovami neurčí evropské družstvo jinak. Navíc se může evropské družstvo zavázat, že bude podporovat úsilí svých členů o uspokojování jejich potřeb účastí na aktivitách dalších evropských nebo národních družstev.

4. Pokud je potřeba k provozování činnosti družstva povolení, musí si je družstvo opatřit, neboť podmínky pro činnost podniku družstva jsou shodné s podmínkami pro činnost jiných podniků. Obchodní zákoník to vyjadřuje svým ustanovením, podle něhož žadatel o zápis do obchodního rejstříku - tj. i družstvo - je povinen prokázat, že nejpozději dnem zápisu mu vznikne živnostenské nebo jiné oprávnění k činnosti, která má být jeho předmětem.

Navrhuje-li družstvo k zápisu činnost, kterou mohou vykonávat pouze fyzické osoby, které mají příslušné oprávnění, může provést soud zápis jen tehdy, když družstvo prokáže, že takové osoby má k dispozici anebo je bude mít ku dni svého vzniku. To znamená, že po svém založení musí družstvo požádat o živnostenské oprávnění nebo o jiné oprávnění k činnosti, která má být jeho předmětem.

Ze všeobecných podmínek, formulovaných živnostenským

zákonem, jde zejména o to, že družstvo musí doložit, že členem jeho představenstva je osoba, která splňuje všeobecné podmínky provozování živnosti; poněvadž členem představenstva družstva může být pouze člen družstva, nahrazuje tato skutečnost požadavek, že je v pracovněprávním vztahu k družstvu, resp. bude po jeho vzniku. Jde o tzv. odpovědného zástupce.

Zvláštními podmínkami provozování živnosti je odborná nebo jiná způsobilost vyžadovaná živnostenským zákonem.

Při přeměně družstva na obchodní společnost nebo při jeho sloučení, splynutí nebo rozdělení může nástupnický subjekt pokračovat v provozování živnosti svého předchůdce, tj. jeho předmětu činnosti - ovšem pouze po dobu nezbytně nutnou k získání vlastního živnostenského oprávnění.

Svépomocná družstva, jejichž cílem není dosahování zisku družstvem, nevykazují jeden z hlavních znaků živnosti - úsilí o dosahování zisku. Proto se má zato, že nepotřebují ke své činnosti živnostenské oprávnění. Ovšem i zde platí, že jejich členové nebo zaměstnanci mohou provádět činnosti či práce, k nimž je třeba příslušné oprávnění, pouze tehdy, když je vlastní.

5. Nařízení o stanovách neobsahuje pro evropská družstva obdobná ustanovení o povolení k provozování předmětu jejich činnosti. Není toho třeba, protože podle jeho článku 17 zásadně platí, že pro zakládání tohoto družstva se použijí ustanovení právních předpisů členského státu jeho sídla o založení družstva. To znamená, že výše zachycená ustanovení obchodního zákoníku a živnostenského zákona se vztahují i na předmět činnosti evropského družstva.

Kapitola X

Orgány družstva

Kapitola se zabývá řízením družstva jako společnosti, protože každodenní operativní řízení jeho podniku probíhá podle stejných zásad jako řízení jakéhokoli jiného podniku - s tím, že musí probíhat v rámci rozhodnutí orgánů družstva jako společnosti.

1. Obchodní zákoník i nařízení o stanovách operují s pojmem "orgán družstva" aniž by blíže vymezily jeho obsah. Ze souboru ustanovení obou těchto právních předpisů vyplývá, že orgánem družstva může být označen útvar nebo osoba, která má následující znaky: 1. je označen jako orgán v právním předpise nebo ve stanovách družstva, 2. jde o útvar nebo osobu, která je právním předpisem nebo stanovami nadána rozhodovací nebo kontrolní pravomocí, 3. na podkladě právního předpisu je zřízen stanovami družstva, tj. rozhodnutí o konstituování orgánu družstva náleží pouze členské schůzi, event. zcela výjimečně volenému orgánu družstva, 4. členy orgánu družstva mohou být pouze členové družstva, pokud zákon nestanoví výjimku - viz např. možnost členství zástupců zaměstnanců evropského družstva v jeho orgánu, 5. členové orgánu družstva jsou ustavováni volbou, pokud právní předpis nestanoví výjimku, 6. jde zásadně o kolektivní útvary, pokud právní předpis nestanoví, že může jít o jednotlivce, 7. jde buď o trvalé nebo dlouhodobé útvary družstva.

2. Soustavu orgánů družstva určí jeho stanovy, které při tom musí respektovat ustanovení právního předpisu; ten určuje obligatorní orgány družstva a umožňuje, aby družstvo zřídilo své další, fakultativní orgány.

Obligatorními orgány družstva jsou členská schůze, představenstvo a kontrolní komise; u družstevních záložen ještě úvěrová komise. Malé družstvo - do 50 členů - může svými stanovami určit, že funkci představenstva a kontrolní komise plní členská schůze a statutárním orgánem je předseda družstva. Každé družstvo musí mít tedy členskou schůzi jako svůj orgán; její funkci může plnit sbor volených zástupců členů.

Soustava orgánů evropského družstva je poněkud jiná. Shoda je v tom, že i evropské družstvo musí mít svůj nejvyšší orgán složený ze všech členů, který se zde nazývá valnou hromadou - opět s možností, aby její úkoly plnil sbor volených zástupců členů. Plnění jí přijatých řešení však zajišťuje dualistická nebo monistická soustava orgánů. Zvolení té či oné soustavy orgánů je výlučně záležitostí evropského družstva; nařízení o stanovách je v tom nijak neomezuje ani neusměrňuje. Zvolí-li evropské družstvo dualistickou soustavu orgánů, pak zřizuje svůj řídicí a dozorčí orgán; zvolí-li monistickou soustavu zřizuje pouze správní orgán. Orgány evropského družstva mají tedy být vždy kolektivní útvary, což lépe odpovídá povaze družstev. Proto je těžko pochopitelné, že volbu mezi dualistickou a monistickou soustavou orgánů navrhuje převzít návrh našeho obchodního zákona pro akciové společnosti a nikoli pro naše družstva.

Družstva mohou vedle obligatorních orgánů zříditi i další, fakultativní orgány. K jejich zřízení přistupuje družstvo zpravidla tehdy, když si to vynutí jeho velikost (početnost) nebo prostorová rozprostřenost anebo předmět jeho činnosti. Potřeba zřízení fakultativních orgánů může vyplynout též z jeho snahy řádně plnit i úkoly družstva na úseku sociálním nebo kulturním.

Choulostivou otázkou je stanovení rozhodovací pravomoci fakultativních orgánů družstva; to proto, že představenstvo má podle § 243 obch. zák. rozhodovat o všech záležitostech družstva, které nejsou obchodním zákoníkem nebo stanovami vyhrazeny jiným orgánům družstva. U evropských družstev je stanovení rozhodovací pravomoci jeho fakultativních orgánů jednodušší, protože nařízení o stanovách neobsahuje výše uvedené ustanovení o všeobecné rozhodovací pravomoci jeho řídicího nebo správního orgánu.

Orgány družstva mohou zřizovat své pomocné a poradní útvary; může jít buď o trvalé nebo dočasné útvary. Jejich úkolem je zpravidla připravit podklady pro rozhodnutí orgánu, který je zřídil nebo mu i navrhnout znění jeho usnesení. V žádném případě nemohou mít vlastní rozhodovací pravomoc.

3. Členská schůze je nejvyšší orgán družstva. Obchodní zákoník to výslovně uvádí ve svém § 239; nařízení o stanovách podobné ustanovení neobsahuje, ale vychází z něho.

Nařízení o stanovách označuje nejvyšší orgán evropského družstva valnou hromadou. Pojem "členská schůze" lépe vyjadřuje její složení; proto bylo správné, že dřívější označení tohoto orgánu u nezemědělských družstev valnou hromadou bylo družstevními zákony z roku 1990 opuštěno a i dnes platný obchodní zákoník označuje tento orgán členskou schůzí.

Pravidly pro organizaci a průběh členských schůzí, včetně hlasovacích procedur, stanovenými právními předpisy členského státu sídla evropského družstva, se mají řídit i valné hromady tohoto družstva. Toto ustanovení článku 53 nařízení o stanovách "neladí" s dalšími jeho ustanoveními, protože určují zvláštní

pravidla pro valnou hromadu evropských družstev.

a) I když to není výslovně stanoveno obchodním zákoníkem je účast na členské schůzi obecně správně považována za právo člena, kterého jej může zbavit pouze v jednotlivých případech jen členská schůze sama, nikoli např. její předsedající. Pro členy evropských družstev je toto právo výslovně formulováno článkem 58 nařízení o stanovách. Povinností člena se může účast na členské schůzi stát, jestliže tak určí stanovy družstva.

Toto své právo nemusí člen uplatňovat osobně, ale může se nechat zastupovat jiným členem nebo třetí osobou. To platí i pro členy evropských družstev. Nařízení o stanovách upravuje zastupování člena lépe než náš obchodní zákoník; určuje totiž mimo jiné, že stanovy evropského družstva mají určit kolik členů může jeden zástupce nejvýše zastupovat. Toto ustanovení by bylo vhodné převzít i pro naše družstva, protože zabrání tomu, aby členská schůze se nezměnila ve schůzi zástupců členů. Poměr člena družstva a jeho zástupce je jejich záležitostí. Člen sice může dát svému zástupci pokyny jak má na schůzi hlasovat, ale pokud zástupce tyto pokyny nedodrží, nemění to nic na platnosti jeho hlasování.

b) Svoláváním členských schůzí je pověřeno představenstvo družstva; u evropských družstev jeho řídicí nebo správní orgán. Zpravidla v případě, kdy představenstvo nesvolává členskou schůzi ve lhůtách určených stanovami nebo vznikla v družstvu situace, kterou je možno řešit pouze rozhodnutím členské schůze, může ji svolat zástupce nejméně jedné třetiny členů, pokud ji na jejich žádost představenstvo nesvolalo v určené lhůtě. Může tak učinit i kontrolní komise. Ustanovení obchodního

zákoníku o tom, že o svolání členské schůze družstva může požádat člen, který má stejné procento základního kapitálu jako akcionář v akciové společnosti a může požádat o svolání valné hromady této společnosti - viz § 181 a 182 obch. zák. - nemáme za odpovídající poměrům v družstvech. V nich se totiž jistá privilegia členům přiznávají nikoli podle výše členských vkladů, ale podle míry jejich osobní účasti na činnosti družstva; to lépe odpovídá povaze družstva jako osobnímu, nikoli kapitálovému sdružení.

Nařízení o stanovách neupravuje kdo je svolávajícím valné hromady evropského družstva; platí tedy pro něj též pravidla jako pro svolávání členských schůzí národních družstev.

Členská schůze má být zásadně svolávána písemnou pozvánkou. Povinnost uvést na pozvánce mimo jiné návrh usnesení k jednotlivým bodům programu valné hromady evropských družstev máme za vhodné převzít i pro pozvánky na členské schůze našich družstev.

c) Členské schůze se mají konat zpravidla za účasti pokud možno všech členů družstva a na jednom místě ve stejnou dobu. V družstvu však může nastat situace, kdy taková forma konání členských schůzí by byla např. pro jejich početnost formální účastí členů na rozhodování družstevních záležitostech. Proto je možno konat členské schůze formou dílčích členských schůzí nebo členské schůze nahradit shromážděními volených delegátů členů.

Obdobně je možné, aby stanovy evropských družstev určily, že se namísto "plenárních" valných hromad budou konat schůze úseku nebo oddělení; na nich členové zvolí své zástupce, kteří

pak budou tvořit valnou hromadu evropského družstva. Schůze úseku nebo oddělení mohou zavést evropská družstva podle článku 63 nařízení o stanovách tehdy, jestliže toto družstvo provozuje různé činnosti nebo činnosti ve více než jedné územní jednotce nebo má více poboček nebo více než 500 členů. Jelikož některou z těchto vlastností bude mít zpravidla každé evropské družstvo, může své valné hromady pravidelně nahradit schůzemi oddělení nebo úseku a na ně navazujícími schůzemi zvolených zástupců ve kvalitě valných hromad.

d) Působnost členské schůze (valné hromady) je jednak výlučná, jednak všeobecná. Její výlučná působnost má zaručit, že o nejdůležitějších otázkách družstva bude rozhodovat pouze kolektiv družstevníků ve kvalitě nejvyššího orgánu družstva. Rozhodnutí kohokoliv jiného v otázkách svěřených do výlučné působnosti členské schůze (valné hromady) by bylo neplatné. Všeobecná působnost tohoto orgánu mu umožňuje, aby v případě potřeby na sebe vztáhl rozhodnutí v kterékoli otázce družstva. Monografie podrobně "mapuje" výlučnou působnost členské schůze národního a evropského družstva. Na základě toho dochází k závěru, že výlučná působnost valné hromady evropského družstva je v podstatě shodná s výlučnou působností členské schůze našeho národního družstva - s tím, že u evropského družstva je stanovena nejen nařízením o stanovách, ale i předpisy členského státu o výlučné působnosti členské schůze národního družstva a že valná hromada navíc rozhoduje v otázkách účasti zaměstnanců na řešení záležitostí evropského družstva.

e) Členskou schůzi má zpravidla řídit předseda družstva a v

případě jeho zaneprázdnění místopředseda nebo jiný pověřený člen představenstva - obdobně u evropských družstev předseda řídicího nebo správního orgánu. Na členské schůzi (valné hromadě) musí být pro platnost jejího rozhodování přítomna předepsaná většina členů. Nejvyšší soud svým rozhodnutím sp. zn. Odo 41/2002 rozhodl, že z § 241 odst. 1 písm. c) obch. zák. vyplývá, že “družstvo je povinno při přijímání každého usnesení zjišťovat ... zda je členská schůze usnášeníschopná, popřípadě kolik hlasů bylo pro přijetí usnesení, kolik proti a kolik se zdrželo hlasování.”

Hlasování na členské schůzi (valné hromadě) má být zásadně veřejné, pokud sama nerozhodne, že se bude hlasovat tajně. Při hlasování má každý člen jeden hlas, pokud svými stanovami neurčí družstvo jinak. Naše právní předpisy nestanoví kritéria pro přidělení více hlasů členovi. Nařízení o stanovách určuje, že více hlasů se může přidělit členovi pouze podle míry jeho účasti na činnosti družstva - nikoli podle výše jím upsaných a vložených vkladů - to ovšem neplatí, když jde o evropská družstva s obdobným předmětem činnosti jako naše družstevní záložny. Při rozhodování o nejzávažnějších otázkách družstva má každý člen vždy pouze jeden hlas.

Usnesení členské schůze je přijato vyslovila-li se pro něj předepsaná většina členů družstva.

Pro vyslovení neplatnosti usnesení valné hromady platí naše právní předpisy pro vyslovení neplatnosti členské schůze družstva.

4. Společná právní pravidla pro volené orgány družstva, obsažená jak v obchodním zákoníku, tak i v nařízení o stanovách,

upravují způsobilost k členství ve volených orgánech, ustavení do funkcí, vztah člena voleného orgánu k družstvu, funkční období, jednání a rozhodování těchto orgánů, zákaz konkurence, odpovědnost a ručení členů volených orgánů, jejich odměnu a zánik členství ve voleném orgánu. Při zásadní shodě řešení těchto vztahů je významný rozdíl v naší a evropské úpravě v tom, že na rozhodování orgánů evropského družstva se mohou podílet v různé míře zástupci jeho zaměstnanců - viz níže.

Náš zákon o evropské družstevní společnosti bohužel vztahuje tato společná pravidla pouze na orgány evropského družstva monistické struktury jeho orgánů.

5. Představenstvo je obligatorním orgánem družstva voleným členskou schůzí. Zvolením se stávají kandidáti na členství v představenstvu jeho členy, pokud členská schůze neurčí, že se tak stane k pozdějšímu datu. Členové představenstva se zapisují do obchodního rejstříku. Tento zápis má pouze deklaratorní význam. Ovšem pokud rejstříkový soud zamítne návrh družstva na povolení zápisu člena představenstva, pak se považuje jeho volba od počátku za neplatnou.

Úkoly a působnost představenstva lze rozdělit do oblastí: 1. rozpracovává a plní usnesení členské schůze a odpovídá jí za svou činnost, tj. je výkonným orgánem družstva, 2. řídí činnost družstva a rozhoduje ve všech záležitostech, které nejsou vyhrazeny jiným orgánům družstva, 3. je statutárním orgánem družstva, jedná jeho jménem a 4. rozhoduje v otázkách členství v družstvu.

Orgány srovnatelné s představenstvem našeho družstva jsou u evropských družstev řídicí orgán nebo správní orgán. Rozdíl je

zejména v tom, že řídicí orgán jmenuje dozorčí orgán evropského družstva, pokud právní předpisy členského státu nerozhodnou nebo nedovolí, aby jeho členové byli voleni valnou hromadou. Při zvolení monistické struktury orgánů volí valná hromada evropského družstva správní orgán, jehož členy mohou být i zástupci zaměstnanců družstva.

Zákon o evropské družstevní společnosti označil správní orgán evropského družstva za jeho správní radu a ve srovnání s nařízením o stanovách posílil jeho postavení. Navíc tento zákon zavádí celou soustavu ředitelů evropského družstva tvořenou generálním ředitelem a pověřenými řediteli, které jmenuje správní rada. (Soustavu ředitelů může mít podle zákona o evropské družstevní společnosti pouze evropské družstvo, které zvolilo monistickou strukturu svých orgánů - nikoli tedy družstvo s dualistickou strukturou; to je těžko zdůvodnitelné. I když nařízení o stanovách určuje, že za evropské družstvo jedná podle jeho článku 42 odst. 1 jeho správní orgán, určuje zákon o evropské družstevní společnosti, že jeho statutárním orgánem, jemuž přísluší jednatelské oprávnění, je generální ředitel, tj. funkcionář jmenovaný správní radou. Konstituování soustavy ředitelů evropského družstva v zákonu o evropské družstevní společnosti je zřejmě nepochopením postavení ředitelů ve francouzských družstvech.

6. Kontrolní komise je - obdobně jako představenstvo s výjimkou malých družstev - obligatorním orgánem družstva voleným členskou schůzí. Jejím hlavním úkolem je kontrola činnosti družstva; dále ve vyjadřování k účetní závěrce, návrhu na rozdělení zisku nebo na úhradu ztráty družstva a k návrhům

smluv družstva, jejichž uzavření by mělo značný majetkový dosah pro družstvo.

O provedených kontrolách a revizích sepisuje kontrolní komise kontrolní nebo revizní nálezy a předává s návrhy na odstranění zjištěných nedostatků představenstvu. Nesouhlasí-li představenstvo s návrhy, obsaženými v nálezu kontrolní komise a komise na nich trvá, rozhoduje tento spor mezi nimi členská schůze družstva.

Kontrolní orgán zřizuje pouze evropské družstvo, které zvolilo dualistickou strukturu svých orgánů. Ve srovnání s kontrolními komisemi našich družstev je rozdíl v tom, že kontrolní orgán evropského družstva zásadně jmenuje a odvolává řídicí orgán a jeho členy mohou být i zaměstnanci evropského družstva. Nařízením o stanovách velmi důkladně zajišťuje informovanost členů kontrolního orgánu o záležitostech evropského družstva.

7. Družstvo, které má méně než 50 členů, může svými stanovami rozhodnout, že nebude zřizovat představenstvo a kontrolní komisi a jejich úkoly že bude plnit členská schůze. Statutárním orgánem družstva je v takovém případě jeho předseda, popřípadě další člen volený rovněž členskou schůzí.

8. Předseda představenstva je současně předsedou družstva; má být volen představenstvem družstva z řad jeho členů, pokud jeho volba není stanovami vyhrazena členské schůzi. Působnost předsedy lze rozdělit do tří souborů úkolů: 1. jedná jménem družstva navenek, 2. organizuje a řídí činnost představenstva a členské schůze a event. řídí běžnou činnost družstva, tj. jeho administrativy a podniku družstva, pokud jejich řízení není svěřeno řediteli družstva. Postavení a úkoly předsedy evropského

družstva jsou v podstatě obdobné úkolům předsedy našich národních družstev.

Určují-li to stanovy řídí běžnou činnost družstva jeho ředitel jmenovaný a odvolávaný představenstvem družstva; tato formulace § 243 odst. 7 obch. zák. není přesná; ředitel může řídit běžnou činnost podniku družstva, nikoli běžnou činnost družstva jako celku.

V evropském družstvu může být podle článku 37 odst. 1 nařízení o stanovách ustaven k běžnému vedení jeho výkonný ředitel, pokud to stanoví členský stát jeho sídla. Výslovně se v tomto článku nařízení uvádí, že výkonný ředitel odpovídá za běžné vedení evropského družstva za stejných podmínek jaké platí pro družstva členského státu. S tímto ustanovením jsou v rozporu ustanovení zákona o evropské družstevní společnosti o generálním a pověřených ředitelích evropského družstva - viz níže.

O tom, že družstvo může zřizovat prokuristu svědčí ustanovení § 249 obch. zák., který upravuje zákaz konkurence; stanoví se v něm, že nejen členové představenstva, kontrolní komise a ředitel, ale i prokurista nesmí být podnikatelem ani členem statutárních a dozorčích orgánů právnických osob s obdobným předmětem činnosti jaký má družstvo. Nařízení o stanovách se o možnosti udělení prokury v evropských družstvech nezmiňuje, tj. ani ji nezakazuje. Proto máme za to, že pro zřízení prokuristy evropského družstva platí stejná pravidla jako pro naše národní družstva.

Kapitola XI

Spoluúčast zaměstnanců na rozhodování o záležitostech

evropského družstva

1. Spoluúčasti zaměstnanců na rozhodování záležitostí evropského družstva (dále jen “zapojení zaměstnanců”) příkládá právní úprava jeho vztahů klíčový význam. Svědčí o tom např. ustanovení, podle něhož nemůže být toto družstvo zaregistrováno, tj. nemůže vzniknout, dokud nerozřešilo zapojení zaměstnanců.

Zapojení zaměstnanců je upraveno směrnicí Rady EU, kterou se doplňují stanovy evropské družstevní společnosti s ohledem na zapojení zaměstnanců. Tato směrnice má být implementována do právních řádů členských států EU - u nás se tak stalo částí druhou zákona o evropské družstevní společnosti.

2. Z úpravy zapojení zaměstnanců jsou monografií vyabstrahovány její zásady; patří mezi ně: 1. každé evropské družstvo je povinno řešit zapojení zaměstnanců v souvislosti se svým vznikem, 2. rozsah práva zapojení zaměstnanců, nabytý v zúčastněných právnických osobách před vznikem evropského družstva, nesmí být zásadně zúžen v zakládaném evropském družstvu, 3. zapojení zaměstnanců se má realizovat bez ohledu nato, zda jsou nebo nejsou zaměstnanci organizováni v nějaké zaměstnanecké organizaci, 4. zapojením zaměstnanců nesmí být narušena rozhodující pozice členů evropského družstva při řešení jeho problémů; to je zajištěno např. tím, že zástupci zaměstnanců nesmí mít na valné hromadě evropského družstva dohromady více hlasů než 15 % z celkového počtu hlasů uplatnitelných v tomto orgánu, 5. své zástupce volí zaměstnanci sami, pokud se neúčastní na rozhodování o záležitostech družstva přímo, 6. členské státy jsou povinny zajistit plnění povinností, které vyplývají ze směrnice Rady EU, včetně opatření pro případ, že

nebudou tyto povinnosti plněny.

3. Za zapojení zaměstnanců se považuje jakýkoli mechanismus, jehož prostřednictvím mohou jejich zástupci nebo oni sami uplatňovat vliv na rozhodování o záležitostech evropského družstva. Při tom se za ně považuje informování, projednávání a vliv na složení orgánů evropského družstva.

Informováním se rozumí podávání zpráv příslušným orgánem evropského družstva orgánu, který zastupuje zaměstnance, o otázkách, které se týkají všech součástí evropského družstva. Projednáváním se rozumí jednání orgánu evropského družstva s orgánem zastupujícím zaměstnance o všech důležitých otázkách evropského družstva jako celku nebo jeho částí. Vlivem na složení orgánů evropského družstva se rozumí právo volit nebo jmenovat část členů správního nebo kontrolního orgánu evropského družstva nebo právo doporučovat nebo zamítnat volbu nebo jmenování některých nebo všech členů dozorčího nebo správního orgánu evropského družstva.

4. Vytvoření a poté uplatňování pravidel zapojení zaměstnanců je diferencováno podle způsobu založení evropského družstva.

a) Je-li evropské družstvo zakládáno nejméně dvěma právními osobami, má jednání o zapojení zaměstnanců vyústit v uzavření smlouvy o zapojení zaměstnanců; v případě nezdaru jednání o zapojení zaměstnanců se má toto zapojení řídit referenčními ustanoveními - viz níže. O tom, který z těchto způsobů zapojení zaměstnanců bude uplatněn, rozhoduje tedy výsledek jednání zvláštního vyjednávacího výboru zaměstnanců s orgány zúčastněných právnických osob. Členy zvláštního vyjednávacího výboru volí zaměstnanci zúčastněných

právnických osob tak, aby na 10 % zaměstnanců připadal jeden člen tohoto výboru.

Smlouva o zapojení zaměstnanců musí obsahovat náležitosti předepsané směrnicí.

b) Je-li evropské družstvo zakládáno převážně fyzickými osobami, má se při vyjednávání diferencovat mezi případy, kdy zúčastněné fyzické osoby mají 50 a více zaměstnanců v jednom členském státě nebo méně než 50 zaměstnanců.

V prvním případě se má postupovat v podstatě obdobně jako když zakládají evropské družstvo nejméně dvě právní osoby. V druhém případě platí, že jsou aplikovány na zapojení zaměstnanců evropského družstva ustanovení členského státu jeho sídla, která platí pro zapojení zaměstnanců národních družstev.

c) Svými stanovami může evropské družstvo připustit účast zástupců zaměstnanců s hlasovacím právem na valné hromadě - pokud to dovolují právní předpisy členského státu jeho sídla k datu vstupu nařízení o stanovách v účinnost, tj. ku dni 18. srpna 2006. Toto ustanovení nařízení o stanovách máme za nevhodné, protože nedovoluje účast zaměstnanců na valné hromadě tehdy, když členský stát dovolí tuto účast po uvedeném datu. Není také jasné, zda se mohou účastnit valných hromad zástupci zaměstnanců evropského družstva z členského státu, který s účastí nepočítá.

5. Členské státy EU jsou povinny stanovit tzv. referenční ustanovení pro zapojení zaměstnanců, která musí být v souladu s ustanoveními přílohy směrnice o zapojení zaměstnanců. Referenčními ustanoveními se řídí evropská družstva od svého

vzniku zásadně zejména tehdy, pokud zúčastněné právnické osoby se na tom dohodly nebo příslušný orgán zúčastněné právnické osoby se rozhodl přijmout referenční ustanovení ve vztahu k evropským družstvům anebo zvláštní vyjednávací výbor nepřijal rozhodnutí o použití úpravy informování a projednávání se zaměstnanci platný v členských státech.

Kapitola XII

K naddružstevní organizovanosti a kontrole družstev

Brzy po svém vzniku začala družstva pociťovat potřebu vzájemné spolupráce a koordinace své činnosti. Postupně se vyvinuly formy regionální, celostátní, nadstátní a celosvětové organizace družstev.

1. Monografie ilustruje vývoj naddružstevní organizovanosti v Československu u nejrozšířenějších družstev rolníků. Ta se celostátně sdružovala v době prvé republiky do svých svazů nejen podle předmětu činnosti družstev, ale i podle národnostních principů. Svazy družstev se pak sdružovaly do tzv. centrokooperativu. Významné byly i finanční centrály družstev.

Přeorganizovanost družstev do jejich svazů způsobila i nezdravou řevnivost mezi nimi. Proto od roku 1945 byla snaha odstranit základnu této řevnivosti zjednodušením naddružstevní organizovanosti. Otázka se však stala předmětem politického boje; proto nedošlo k realizaci této správné ideje v demokratických podmínkách let 1945 - 47. Uskutečněna byla až v podmínkách totality a využita jako nástroj ovládnutí družstevnictví KSČ. Zákonem č. 187/1948 Sb. byla zřízena ústřední rada družstev, která sdružovala všechna nezemědělská družstva. Počáteční odpor družstev zemědělců podřídil se politice

totalitní strany způsobil, že tato družstva neměla po řadu let svou naddružstevní organizaci.

2. Naddružstevní organizovanost se dostala na našem území poprvé do pozornosti legislativy v roce 1903 v souvislosti se zavedením revize družstev zákonem č. 133/1903 ř. z. o revizi společenstev výdělkových a hospodářských a jiných spolků. S dílčími novelami trval tento právní stav až do padesátých let minulého století. Zákon č. 53/1954 Sb., o lidových družstvech a družstevních organizacích svěřil ústřední radě družstev mimo jiné právo zákonodárné iniciativy. Tento zákon byl zrušen hospodářským zákoníkem č. 109/1964 Sb., který prohlásil svazy družstev za orgány odvětvového řízení v nich sdružených družstev, tj. i formálně právně zrušil autonomii družstev i v oblasti předmětu jejich činnosti - družstva byla povinna plnit úkoly státního plánu. Významnou novinku v právní úpravě naddružstevní organizovanosti přinesly družstevní zákony z roku 1990. Nejenže zrušily postavení svazů družstev jako orgánů odvětvového hospodářského řízení, ale vyslovily zákaz zasahovat nebo omezovat činnost a územní působnost družstev jinak než na základě zákona a založily právo družstev domáhat se ochrany u hospodářské arbitráže proti zásahům orgánů hospodářského řízení do jejich činnosti; také obnovily povinnost ústředních orgánů státu projednat s organizacemi družstev návrhy zákonů a zásadních opatření dotýkajících se družstevnictví.

Životnost družstevních zákonů z roku 1990 byla jepičí, protože byly zrušeny obchodním zákoníkem č. 513/1991 Sb. Tento kodex naddružstevní organizovanost neupravil. Od té doby dodnes je tato oblast regulována "nouzově" na základě § 20f -

20j obč. zák.

O naddružstevní organizovanosti se po roce 1989 legislativa poprvé zmínila při přípravě návrhu zákona o obnovení družstevních záložen z roku 1995. V důvodové zprávě k návrhu tohoto zákona se uvádí, že se počítá s obnovou jejich naddružstevní organizovanosti, včetně svěřeni kontroly záložen této jejich organizaci. V dalším vývoji se na tuto správnou tezi jakoby zapomnělo a posiloval se dohled správního orgánu nad nimi - i když družstevní záložny už měly svou naddružstevní organizaci. Návrh zákona o družstvu, který zpracovala Družstevní asociace ČR a předložila v roce 2001 skupina poslanců, počítal s plnohodnotnou úpravou naddružstevní organizovanosti, byl vládou zamítnut. Návrh nového obchodního zákona s úpravou těchto vztahů nepočítá.

Po přijetí republiky do evropské unie se vztahuje i na naši republiku sdělení o podpoře družstev v Evropě z roku 2003. Toto sdělení počítá s existencí a významnými úkoly reprezentace družstev členských států i v oblasti legislativy. Bohužel se vedení našeho státu chová jakoby doporučení, obsažená v tomto sdělení, neexistovala. Je pravděpodobné, že dříve či později budou muset orgány našeho státu na obsah tohoto sdělení pozitivně reagovat, včetně úpravy vztahů družstev samostatným zákonem, protože jinak by se zřejmě vážně komplikovaly vztahy republiky a Evropské unie v oblasti družstevnictví.

Kapitola XIII

Zrušení a zánik družstva

Obdobně jako při vytváření družstva se při konci jeho

existence rozeznávají dvě etapy: zrušení a zánik družstva.

1. Z rozhodnutí členů družstva může dojít ke zrušení družstva uplynutím doby, na níž bylo družstvo zřízeno, dosažením účelu, k němuž bylo zřízeno, usnesením členské schůze, z různých důvodů, např. není možno získat členy pro výkon funkcí ve volených orgánech družstva, na členské schůzi není možné se dohodnout prakticky o čemkoli apod.

Pokud družstvo stanovami neurčilo, že ke zrušení družstva je třeba kvalifikované většiny, pak platí pro ně většina potřebná pro ostatní usnesení tohoto orgánu. Na zrušení družstva se však nemohou usnést dílčí členské schůze družstva. Má se zato, že shromáždění delegátů se může na něm usnést jen v případě, že podle stanov nahrazuje členskou schůzi v plném rozsahu. O usnesení členské schůze o zrušení družstva je třeba pořídit notářský zápis.

Pro zrušení evropského družstva jeho valnou hromadou platí stejná pravidla jako pro zrušení národního družstva členskou schůzí.

Družstvo může být zrušeno soudem z důvodů, které vypočítává zejména § 257 obč. zák. Tyto důvody jsou vcelku jasně formulovány. Problém může nastat při hodnocení nesvolání členské schůze po dobu dvou let jako důvod pro zrušení družstva soudem. Gramatický výklad tohoto ustanovení znamená, že byla-li členská schůze svolána v této době, ale nekonala se pro malou účast členů, pak nejde o důvod pro zrušení družstva, protože členská schůze byla v dané dvouleté lhůtě svolána. Máme však zato, že zákonodárce sledoval nikoli svolání, ale konání členské schůze po dobu dvou let.

I pro zrušení evropského družstva soudem platí stejná právní pravidla jako pro zrušení národního družstva. To platí i pro zrušení družstva rozhodnutím soudu o neplatnosti družstva podle § 68a obch. zák.

Zrušené družstvo vstupuje do likvidace. Pravidla pro ni, obsažená v obchodním zákoníku, se vztahují i na likvidaci evropského družstva.

2. Družstvo zaniká výmazem z obchodního rejstříku. Návrh na něj předkládá buď představenstvo družstva nebo likvidátor. I na zánik evropského družstva se vztahují předpisy našeho obchodního zákoníku; rozdíl je v tom, že jeho zánik se navíc oznamuje v úředním věstníku evropské unie.

Přílohy:

K monografii je přiloženo znění :

1. nařízení Rady (ES) č. 1435/2003 ze dne 22. července 2003 o statutu evropské družstevní společnosti (SCE) a
2. Směrnice Rady 2003/72/ES ze dne 22. července 2003, kterou se doplňuje statut evropské družstevní společnosti s ohledem na zapojení zaměstnanců.

Monografie je opatřena věcným rejstříkem.

Seznam nejdůležitějších publikovaných monografických prací, které mají vztah ke zkoumané problematice:

1. Právní úprava družstev ve vyspělé Evropě a u nás (srovnávací monografie), F. Helešic, Ediční středisko právnické literatury PF UK Praha 1997, 235 stran.

2. První slovník českého družstevního práva, F. Helešic, Prospektrum, Praha 2002, 263 stran.

3. Evropské družstvo, F. Helešic, Družstevní asociace ČR, Praha 2003, 124 stran.

4. Řízení družstev v Evropské unii (srovnání právní úpravy řízení družstev ve vybraných zemích evropské unie, úpravy ve stanovách evropského družstva a u nás se závěry de lege ferenda), F. Helešic, nakladatelství AM, Praha 2004, 278 stran.

5. Obecné otázky evropského a českého družstevního práva, F. Helešic, Družstevní asociace ČR, Praha 2005, 111 stran.

Seznam použité literatury:

A. Monografie:

1. Aschhof, G., Henningsen, E., The German Cooperative system (Its History, Structure and Strength, Fritz Knapp Verlag, Frankfurt am Main, 1996.

2. Creating a favourable climate and conditions for cooperative development in Central and Eastern Europe, vydala Mezinárodní organizace práce, Ženeva 1996, 133 stran.

3. Družstevní antologie, uspořádal V. Th. Totomic, vydal Ústřední svaz československých družstev, Praha 1923, 260 stran.

4. Dvořák, T., Družstevní právo, 3. vydání, C. H. Beck, Praha

2001, 390 stran.

5. Eliáš, Bejček, Hajn, Ježek a kol., Kurs obchodního práva, Obecná část, Soutěžní právo, 4. vydání, C. H. Beck, Praha 2004, 609 stran

6. Eliáš, Bartošíková, Pokorná a kol., Kurs obchodního práva, Právnícké osoby jako podnikatelé, 5. vydání, C. H. Beck, Praha 2005, 624 stran.

7. Eschenburg, R., a kol., Genossenschaftliche Selbsthilfe und struktureller Wandel, vydal Marburg Konsult für Selbsthilfeförferug, Marburg 1992, 405 stran.

8. Fábry, V., Zemědělskodružstevní právo, II. vydání, nakladatelství ČSAV, Praha 1958, 564 stran.

9. Fábry, V., Zemědělskodružstevní právo (vysokoškolská učebnice), nakladatelství Orbis, Praha 1963, 386 stran.

10. Helešic, F., Právní úprava družstev ve vyspělé Evropě a u nás, právnícká fakulta UK, Praha 1997, 235 stran.

11. Helešic, F., První slovník českého družstevního práva, Panorama, Praha 2002, 263 stran.

12. Helešic, F., Řízení družstev v Evropské unii, nakladatelství

AM, Praha 2004, 251 stran.

13. Helešic, F., Obecné otázky evropského a českého družstevního práva, vydala Družstevní asociace ČR, Praha 2005, 111 stran.

14. Helešic, F., Evropské družstvo, vydala Družstevní asociace ČR, Praha 2004, 123 stran.

15. Hendrych, Bělina, Fiala, Šturma, Štenglová, Šámal, Právnícký slovník, C. H. Beck, Praha 2001, 1189 stran.

16. Holyaoke, G. J., Dějiny poctivých průkopníků rochdalských, vydal Ústřední svaz československých družstev, Praha 1923, 90 stran.

17. Křepelka, A., Základy československého družstevního práva, Brno 1947, 268 stran.

18. Pelikánová, I., Komentář k obchodnímu zákoníku, 1. a 2. díl, Linde, Praha 1995.

19. Pospíšil, B., Lidová družstva a družstevní organizace, Panorama, Praha 1978, 363 stran.

20. Pospíšil, B., Družstevní právo, vydala UJEP, Brno 1973, 147 stran.

21. Římalová, O., - Holejšovský, J., Družstva, C. H. Beck, Praha 1999, 407 stran.

22. Steding, R., Genossenschaftsrecht im Spannungsfeld von Bewahrung und Veranderung, vydal Institut für Genossenschaftswesen an der Humboldt-Universität, Berlín 1994.

23. Štefanovič, M., Teória družstevníctva, nakladatelství SAV, Bratislava 1969, 429 stran.

24. Štenglová, Plíva, Tomsa a kol., Obchodní zákoník, komentář. II. a IV. vydání, C. H. Beck, Praha 1994 a 1997.

25. Todev, T., Brazda, J., Schediw, R., Quo vadis CO-operative Movement, vydal Institut für genossenschaftswesen an der Humboldt- Universität, Berlín 1994.

A další monografie uvedené v poznámkách v disertační práci.

B. Dokumenty:

1. Usnesení valného shromáždění Organizace spojených národů č. A/49/213 “Statut a role družstev ve světle nové ekonomiky a sociálních trendů přijaté 1. července 1994.

2. Prohlášení generální konference Mezinárodní organizace práce “O identitě družstev” přijaté na jejím zasedání konaném v roce 1995.

3. Doporučení generální konference Mezinárodní organizace práce “O podpoře družstev” přijaté na jejím zasedání konaném v

roce 2002.

4. Mezinárodní družstevní zásady přijaté generální konferencí Mezinárodního družstevního svazu konané v roce 1995.

5. Stanovy mezinárodního družstevního svazu schválené v roce 2003.

6. Sdělení Komise Evropské unie Radě, Evropskému parlamentu, Hospodářskému a sociálnímu výboru a Výboru regionů “O podpoře družstev V Evropě”, 2003.

C. Právní předpisy a jejich návrhy:

1. Zákon ze dne 9. dubna 1873 č. 70 ř. z., o výdělkových a hospodářských společenstvech (Rakousko).

2. Zákon výdělkových (živnostenských) a hospodářských společenstvech (družstvech) ze dne 20. května 1898 (Německo).

3. Zákon č. 47-1775 z 10. září 1947 o stanovách družstev (Francie).

4. Zákon č. 92-643 z 13. července 1992 o zemědělských družstvech a další francouzské zákony a nařízení vlády o družstvech z let 1963 - 1993.

5. Návrh stanov evropského družstva, zpracovaný Koordinačním centrem asociací družstev Evropských společenství a předložený

17. května 1990.

6. Pozměněný návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady o stanovách Evropského družstva ze dne 10. června 1994 č. 7211/94.

7. Změněný návrh nařízení Evropského parlamentu a Rady o stanovách Evropského družstva ze dne 12. dubna 2001 č. 7987/01.

8. Nařízení Rady (ES) č. 1435/2003 z 22. července 2003 o statutu Evropské družstevní společnosti (SCE).

9. Směrnice rady č. 2003/72/ES ze dne 22. července 2003, kterou se doplňuje statut evropské družstevní společnosti s ohledem na zapojení zaměstnanců.

10. Obchodní zákoník č. 513/1991 Sb., ve znění pozdějších předpisů.

11. Ústavní zákon č. 1/1992 Sb., Ústava České republiky.

12. Usnesení předsednictva ČNR č. 2/1992 Sb., o vyhlášení Listiny základních práv a svobod jako součásti ústavního pořádku České republiky.

13. Návrh zákona o družstvu z roku 2001, parlamentní tisk č. 1196 z února 2001.

A další právní předpisy a usnesení Nejvyššího soudu ČR.

R e s u m é

European and Czech Cooperative Law

The monograph is basically split into two parts - general and special.

A. In the general part, the following findings are notably arrived at: 1. At the current stage of the community development, the importance of cooperative movement as a form of syndicating individuals capable of mitigating the negative impact of globalization upon man, continues to increase. 2. A basis serving for the formulation of principles of cooperative law, international cooperative principles are applied. 3. The creation of draft statutes of the European Cooperative was deeply democratic inasmuch delegations of representations of coops of EU member states participated. 4. Cooperative law exists as a subsystem of private law, and cooperative relationships are assumed to constitute the subject of adjustment through a separate Cooperative Act.

B. Within its respective chapters, the special part of the monograph is devoted to a research focusing on the legal regulation of major coop institutes in both the European and Czech law; the regulation is subject to evaluation, and *de lege ferenda* suggestions are produced. In doing so, the author draws conclusions as follows: 1. The citizenship of applicants for membership in a European cooperative to no less than two EU member states is rather than as per citizenship assessed by permanent residence thereof. 2. The existence of membership in a

cooperative, and the requirement of active personal participation of such member in cooperative's activities ensuing thereof, is one of the differentiation signs distinguishing cooperatives from capital companies, notably stock corporations. 3. A major divide in the legal construction in European vs. Czech cooperatives dwells in the fact that European cooperatives can put in place multiple membership categories: apart from full members, there can moreover be investing members. It is worthwhile to consider taking over such option for even Czech cooperatives. 4. From membership legislation, joint attributes thereof are abstracted from. 5. Deciding issues concerning the cooperative as a community and as a company, respectively, abides by different principles. 6. The Cooperative Statutes fulfil the function of a foundation charter, as directly ensures from European legislation. Essentially, as an optimal core structure of the Statutes, the Commercial Code modification of the Statutes' mandatory content serves. 7. The historical development of the adjustment of the subject of cooperative's activity, as well as the actual development thereof worldwide, bear evidence of the fact that cooperatives are above all else self-help associations, though involvement in business is not ruled out. In liquidating self-help cooperative movement during the totalitarian era, the Czech state authorities distorted the former; it then was the spoilt shape thereof that would contribute to the incorporation of the modification thereof into the Commercial Code, i.e. into the code regulating entrepreneurial subjects. Thereby legal barriers were placed in the way of the Czech cooperative movement seeking to return to its self-help mission. 8. As distinct from the Czech

modification of cooperatives, the European modification properly avoids identifying the subject of a cooperative's activity as entrepreneurship. 9. From the enactment of cooperative organs, attributes thereof are abstracted from. The option of choice of either a monistic or dualistic structure of organs available to European cooperatives, appears to better match the cooperatives' nature than the Czech enactment; it therefore might be an idea to take the mechanism over. It is found that the Act on the European Cooperative Society modified the position of the European cooperative's administrative body contrary to the Order on the Statutes; the imposition of a system of directors of the European cooperative with a monistic structure of bodies fails to rest upon the Order on the Statutes. 10. From the enactment of involvement of employees in making decisions on issues of a European cooperative, the principles thereof are abstracted from. 11. It is established that a regional, nation-wide, supranational and world-wide super-cooperative organisation has evolved within the existence of cooperatives throughout the world. What currently is missing in the Czech Republic is an appropriate legal enactment thereof though it had existed - at differing rates - right up until the issue of the Commercial Code; hence it ought to be reinstated. 12. At a multitude of points in the monograph, collisions between the European and Czech enactment of European cooperatives are highlighted; those have largely emerged from a rather heavy-handed approach of the European enactment towards the enactment of cooperatives run in EU member states, which is reflected in the attitude towards the Czech enactment. Doing away with those ought to constitute the subject matter of the

anticipated evaluation of the Order on the Statutes. 13. Inasmuch long the process of approximation of the enactment of cooperatives in EU membership states is likely to be, it will be beneficial in terms of adjustment of their relationship. The success thereof in the Czech Republic to a significant extent requires that the enactment of cooperatives gets back to an enactment in (the form of) a separate Cooperative Act, as was the case previously, and as recommended by the *Council Communication on the support of European cooperatives development*, issued in 2003.

OBSAH

Obecná část

Kapitola I. Postavení, úloha a význam družstevnictví v současném světě a u nás

Kapitola II. Mezinárodní družstevní zásady a zásady družstevního práva

Kapitola III. Účastníci tvorby návrhu stanov evropského družstva a vývoj názorů na jejich obsah

Kapitola IV. K evropskému a českému družstevnímu právu ..

Zvláštní část

Kapitola V. Založení a vznik družstva

Kapitola VI. Členství v družstvu

Kapitola VII. Majetek družstva a jeho zdroje

Kapitola VIII. Stanovy družstva

Kapitola IX. Předmět činnosti družstva

Kapitola X Orgány družstva

Kapitola XI Spoluúčasť zamestnanců na rozhodování o
záležitostech evropského družstva

Kapitola XII K naddružstevní organizovanosti a kontrole družstev
.....

Kapitola XIII Zrušení a zánik družstva

Přílohy

Seznam nejdůležitějších publikovaných monografických prací,
které mají vztah ke zkoumané problematice

Seznam použité literatury

A. Monografie.....

B. Dokumenty

C. Právní předpisy a jejich návrhy

Resumé anglické

